

Azîz Mahmud Hüdâyî'nin *Et-Tarîkatü'l-Muhammediyye* *Vesîletun Îlâ's-sa'âdeti's-Sermediyye* İsimli Arapça Risalesi

DR. İBRAHİM ÖZAY

Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Yabancı Diller Eğitimi Bölümü.

Azîz Mahmud Hüdâyî'nin, Cenâb-ı Hakk'a samimi olan sadıklar için kaleme aldığı bu birkaç varaklık risalesi M. Gülşen Efendi'nin neşrettiği Külliyyat içinde bir defa basılmıştır. (1340) Yazma nüshaların en eskisi Köprülü Ktp. 1583/5'de ve (1016/1607) tarihlidir.¹

Hüdâyî bu risalesinde Allah'ın mahlukatı kendisine itaat ve ibadet için yarattığını, ibadetlerin en faziletlisinin de kişiyi Hakk'a götüren olduğunu vurgular. Bu maksada ulaşmak için insan önce kendini tanımalıdır. Peygamber Efendimizin "Nefsini bilen rabbini bilir." sözü bu durumu ortaya koymaktadır. İnsanın hedefi, onun nihaî özgürlüğü olan kemâldir, olgunlaşmadır. Allah'ın tecellileri bütün alemi kaplamıştır. Fakat bütün isim ve sıfatların topluca görüldüğü yer insanın kendisidir. Hakk'ı bulmak için uzaklara gitmeye gerek yoktur, insanın kendisini bilmesi Hakk'ı bilmesi demektir.

Öyleyse insanın en büyük vazifesi, kendinde görünen ilahi tecellilerin neler olduğunu bilip öğrenmek ve bu yolla kemâle ermeye çalışmak olmalıdır. Teoriler ve kitaplar ancak vasitalardır. Tabiat kitabı bile, ârifin nihai amacı için sadece bir vasitadır. Bu konuda 7/ 13. yy. sufilerinden Nesefi şöyle der:

"Her günün kaderi ve zamanın akışı, gelir bu kitabı senin önüne koyar, sure sure, harf harf ve sonra okur....tıpkı önüne gerçek bir kitap koyup çizgilerin ve harflerin mahiyetini öğrenmen için onu sana çizgi çizgi, harf harf okuyan biri gibi. Şu âyetin anlamı da budur: "Hakikat onlara belli oluncaya dek, işaretlerimi-

zi âfakta ve onların nefislerinde göstereceğiz” (41/53). Fakat senin kör yani eşyayı olduğu gibi görmeyen bir gözün ve sağır, yani sesleri olduğu gibi duymayan bir kulağın varsa, o ne işe yarayabilir ki? Şu âyet bu manayı dile getirir: “Onlar hayvanlar gibidirler, evet onlar sapıtmıştırlar, sağırdırlar.” (7/18). Fakat sen okumaya güç yetiremiyorsan, en azından okuyan birilerini dinle ve söylediklerini kabul et. Ama sen onu kabul etmezsin, çünkü onu duyabilecek bir kulağa sahip değilsin.

Fakat kendi için gözün gözünü ve kulağın kulağını bulan ve âlem-i halkı aşır, âlem-i emre ulaşan kişi, kitabın bilgisine bir anda ulaşır; kitabın tüm bilgisine sahip olan, kalbini bu kitaptan kurtaran ve onu kapatıp bir kenara koyan kişi ise elindeki kitabı, her şeyini bilinceye dek defalarca okuyan kimseye benzer; işte böyle biri kitabı kapatacak ve bir kenara koyacaktır.”²

İnsan ilahi bir kitaptır. Hakk’ın verdiği akıl ve şuurla kendisini okuyabilir. Fakat herkes insandaki yazıları tam doğru ve düzgün okuyamadığından, bu kitabı okumuş ve kendini kemale erdirmiş kişileri bulmak zorundadır. Konuyla ilgili olarak Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî *Fîhi mâ Fîh* adlı eserinde şöyle der:

“Bir adam denizin kıyısına gelir ve tuzlu sudan ve balıktan başka bir şey göremez. “İnci nerede?” diye sorar. Hiçbir şey yoktur. Fakat incinin sadece denize bakarak bulunduğu nerede görülmüş ki? Bu adam denizden yüz bin kova su çekse, inciyi gene bulamaz. İnciyi çıkarmak için, derin suları göze alan bir dalgıca ihtiyaç vardır; fakat o dalgıç sıradan biri değil, zeki ve nasipli bir insandır. İşte bu ilim ve sanatlar, denizden kovalarla su çıkarmaya benzer; inciyi bulmanın yolu ise başka yerlerden geçer. Bu sanatlara sahip, sağlıklı ve güzel, fakat marifetten yoksun pek çok insan vardır; bir de öyle insanlar vardır ki, görünüşleri fakirdir; yüzleri öyle çok yakışıklı veya konuşmaları zarif değildir; fakat işte ölümsüz marifet onlardır. İnsanın asalet ve nişanı ve diğer yaratılmışlara olan üstünlüğü, bu marifet varlığıyla.

Gel bak, senin hissiyatın, muhayyilen, idrâkın
Çocukların at diye bindiği değneğe benzer

İlmi bunun üstündedir maneviyât ehlinin
Ehl-i hissiyatın bilgisi ise ağır yüke benzer

Hakikati olmayan bir isim bilir misin sen?
Ya da sen hiç, bir gül kopardın mı gül’den?

İsmi telaffuz ettin: şimdi git de o şeyi ara
İsim ve mektubu aşmak istiyorsan, kendini temizle

Bir de kalbindeki o .bilgiye bak
Kitapsız, rahlesiz, hocasız o peygamberler ilmüne”³

Kemâle ermek kolayca başarılan sıradan işlerden değildir. Tarikata girmek kemâle ermek için yeterli olmaz. Önce bir kâmil mürşid bulmak gereklidir. Kâmil mürşidi arayıp bulmak ve ona bağlanmak herkese farzdır. Nitekim Allahu Teâlâ “*Eğer bilmiyorsanız zikir ehline sorun.*” (en-Nahl 16/43), ve “*O’na yaklaşılmaya*

vesile arayın” (el-Maide 5/35) buyurur. Yani, mürşid-i kâmilî bulup ona bağlanarak onun izniyle zikre devam ediniz ve zikir ehli olunuz demektir.

Bu gibi Allah erleri dîn-i Ahmedî'nin direkleri ve koruyucularıdır. Kıyamete kadar bir an noksan olmazlar. Her zaman her yerde mevcutturlar. Ancak bilinmeleri erbâbına mahsusdur. Halk zühd ve takva ile bunları bilmeye çalışır. Bununla beraber, zâhid ve müttakî, tâlipdir. Henüz Hakk'ı talep eder. Onlar matlûbdur. Hak Taâlâ Hazretleri onları talep eder. Onun için zâhirî sûrette Allah'ın farzlarından ve Hz. Peygamber'in sünnetinden başka, boş vakitlerini Hz. Peygamberin “*Tefekkuru sâ'atin hayrun min 'ibâdeti elfi senetin*” (Bir saat tefekkür, bin sene ibadetten daha hayırlıdır.) buyruğu üzere tefekkür ederek, fikirlerini her an yenileyip değiştirerek huzur ve şuhûda ulaşırlar. Gerçi, herkesin hâline göre muhabbet edip ticâret ve iş içinde bulunurlar ise de, “*Ricâlun lâ tulhîhim ticâretun velâ bey'un 'an zikrillâhi*” (Onlar, ne ticaret ne de alış-verişin kendilerini Allah'ı anmaktan alıkoyamadığı insanlardır. en-Nûr 24/37) buyruğunda da belirtildiği gibi, huzûrdan ve salât-ı dâim (her an Hak ile olmak)den bir an gaflet etmezler. Bu zatların sûretleri halkla, sûretleri Hak'ladır.⁴

Kâmil mürşid bütün insanların göz bebeğidir. Onu sevmek Nur-u Muhammedî'yi sevmek, Allah'ın rahmet sıfatlarının tecelli ettiği merciyi sevmek, gerçek anlamda Allah'ı sevmektir.⁵ O, sözü özüne uygun, kuvvet ve doğruluk sahibidir. Nitekim Allahu Teâlâ “*Emrolunduğu gibi dosdoğru ol.*” (Hud 11/112) buyurmuştur. Bast ve Kabz sahibi olup gerektiği zaman dervişin sülûkunu bast eder (açıp genişletir) ve gerektiği zaman kabz eder (daraltıp kapatır.) İddia sahibi olmaz. Çünkü tasavvuf, davayı terk edip ilâhî sırları söylememektir. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) “*Tasavvuf davayı terk edip, mânâları gizlemektir.*” buyurmuştur. Mürşidi kâmil çalışkan ve gayret sahibi olur. Şehvet, şöhret ve tabiat esiri olmaz. Zühd ve takva ile süslenir. Dünya ve ahiret muhabbeti yoktur. Sözün kıyası Allah yolunda olur ve başka bir şey hedefleyip istemez. Şeriat elbisesini sırtına giyip eline muhabbet esasını alır. Dinin emir ve yasağını gereği gibi yerine getirir. Dört kapısı (şeriat, tarikat, marifet ve hakikat) mâmur olur. Bunlardan birisi eksik olsa mürşit olamaz, kimseyi irşat edemez.⁶

İnsan bu dünyada bir mürşidin uyandırışı ile kendi cevherinin farkına varırsa, içinde duyduğu derin özleyişin kime ve nereye ait olduğunu anlamış olur. Öyle ki, insan melek de olsa ilahi yardıma uğramayınca defteri siyah çıkar. Hakk'ın yardımına, Hakk'ın has kulları olan Kâmil insanlara verilen rahmet tecellisine meleklerin bile ihtiyacı vardır.⁷

İnsan-ı kâmilin gönlüne giren kişi eşkıya olsa bile Hakk'a kavuşup azaptan emin olur. Allahu Teâlâ şöyle buyurur: “*Allah dilediğini siler, dilediğini bırakır; ana kitap O'nun katındadır.*” (er-Ra'd 13/39) Yani bâtın mânâsı, asıl kitap Allah'ın yanındadır ve o insan-ı kâmilin gönlüdür. Dilediğini bozar, dilediğini yazar. Yani salih olanı mahvedip eşkıya yazar; eşkıyayı mahvedip salih yazar.

Hüdâyî'ye göre bir mürşidi kâmil rehberliğinde vuslat yolculuğuna çıkan kişi, bu yolculuğun başından sonuna kadar mürşidine karşı samimi olmalı, onun her dediğini yapmalıdır. Tam bir sadakatle bağlanmak ve sabır göstermek esas olmalıdır. Mürşidinden, zâhirde şeriata aykırı bir durum görse bile bunu sorgulamamalı,

Aziz Mahmud Hüdâyî'nin et-Tarikatül- Muhammediyye isimli eserinin başlangıcı

meyyitin gassale teslimiyeti gibi tam bir teslimiyet göstermelidir. Çünkü bu sıkıntılı vuslat yolunun başı da, ortası da, sonu da samimiyet ve mürşidinin söylediklerini sorgulamadan kabul etmektir. Konuyla ilgili olarak Niyâzî-i Mısrî şöyle der:

*“Bu tabiat zulmetinden bulmak istersen halâs
Gel riyâzetle erit bu cism ü cânü çün rasâs*

*Tevhîde tabşur özüni kimseye açma râzını
Şeyh izine tut yüzünü şeyhin yiten bürhân sana*

*Kulluga bel bağlar isen, şâm ü seher ağlar isen
Sular gibi çağlar isen, tîz bulunur ummân sana*

*İyver kişi yol alımaz, maksûdı hergiz bulmaz
Bekle maârif kapısın, yüz göstere irfân sana”⁸*

Yine Hüdâyî'ye göre Hakk'a talip olan kişi başkasının değil kendi kusurlarıyla uğraşmalı, Hak'tan gaflet etmemelidir. Hak'tan gafil olan kişinin gönlü kararır, gönlüne gam gelir. Baktığı her şeyi bulanık görür. İçeri girer daralır, dışarı çıkar daralır. Bunun sebebi, Allah'ın evi, haremi olan gönüle nâ-mahremi koymaktır. Zâhir ve bâtınını (iç ve dışını) Hak'tan başkasından temizleyen kişi, abdestsizlikten kurtularak vuslat namazını kılar. O zaman bütün ilim, fiil, söz, davranış, hareket ve sakinliği ibâdet ve tâat olur. Evliyâullah şöyle buyurur:

*Hakikat sırr-ı esrârın cihanda ehl-i hal anlar
Avâm olan ne bilsin hâl-i aşkı hep vebâl anlar*

*Girer misin sanırsın bî-taharet âlem-i kalbe
Gönül hâlin beyân etsen basîretsiz hayâl anlar*

Sırların sırrını hakikatte cihanda hâl ehli anlar, avâm olan ne bilsin, aşk halini vebal sanır.

Kalp alemine temizlenmeden girebileceğini mi sanırsın! Gönül halini beyan et-sen, görmeyi bilmeyenler hayal sanırlar.⁹

Tevhitle ilgili olarak da Azîz Mahmut Hüdâyî, bunu tevhît lisânî ve tevhît ayânî olarak ikiye ayırır. Dil ile tevhit edenlerden birinci grup taklit seviyesinde kalan avam müminler olup, tahkike erişememişlerdir. İkinci gruptakiler ise, taklitlen kurtulsalar bile kendilerinde keşfin nuru yoktur. Ayânî tevhidin ise fiillerin, sıfatların ve zâtın tevhidi olmak üzere üç mertebesi vardır. Kelimeler tevhidin gerçeğini ifade etmekten aciz olmakla beraber, tevhît, iskât-ı izâfâttır. İzâfât, Hak Taalâ Hazretlerinden başka vehm olunandır. İnsan, hayvan, kurt, kuş, taş, ağaç ve diğer mahsûsât ve ma'kûlât, mevhumâttır. Bunların hepsi mahvolup "Lime-ni'l-Mülkü'l-Yevme Lillâhi'l-Vâhidi'l-Kahhâr." (Bugün hükümrânlık kimindir? Kahhâr olan tek Allah'ındır. el-Mü'min 40/16) sırrına mazhar olan Hak'tan gayrı görmez.

DİPNOTLAR

¹ Diğer nüshaları ise: İ.Ü. A.y. 2866/2, 2957/2, 5482; Bâyezid 8003/1; Süleymaniye-Es'ad Ef. 1654/7, 3533/7, 3789/1; Süleymaniye-Hacı Beşir Ağa 653/1; Süleymaniye-Lala İsmail 207/2; Süleymaniye-Şehid Ali Paşa 1359/2, 1379/4; Köprülü Ktp. III/K 115/4; H. Selimağa-Hüdâyî 252; Bursa İl Halk Ktp. Câmii Kebir (Ulu Cami) 1750/1, 1752/6; Bursa-Haraççioğlu 856/1; Milli Ktp. YZA 4790/3

² Seyyid Hüseyin Nasr, *İslâm'da Bilim Ve Medeniyet*, (çev: N. Avcı, K.Turhan, A. Ünal), İstanbul 1991, s. 349.

³ a.e., s. 351.

⁴ Kırımlı Selîm Dîvâne, *Âriflerin Delili Müşkillerin Anahtarı*, (Haz: Mustafa Tatçı- Halil Çeltik), Ankara 2004, s. 28-29.

⁵ H. Gâlip Hasan Kuşçuoğlu, *Rahmet Damlaları*, Antalya 2001, s. 15.

⁶ Kırımlı Selîm Dîvâne, a.g.e., s. 28.

⁷ H. Gâlip Hasan Kuşçuoğlu, a.g.e., s. 10.

⁸ Hüseyin Oral, *Niyazî-i Mısri*, İstanbul 1987, s. 32.

⁹ Kırımlı Selim Divâne, a.g.e., s. 96.